

'MUZIKAAL AMSTERDAM IN DE 17E EN 18E EEUW'

Concert onder de auspiciën van de
Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis

door

MUSICA DE CAMERA

bestaande uit

Ton Koopman, klavecimbel,

Lucy van Dael, barokviool,

Ku Ebbinge, barokhobo

Jaap ter Linden, viola da gamba, barokvioloncello

PROGRAMMA

Arcangelo Corelli (1653-1713)

Sonata 12 uit Sonate da Camera a tre (eerste uitgave Bologna 1685)

— Ciacona

Johann Schop (ca. 1590-1667)

Lachryme Pavaen uit 't Uitnement Kabinet, Eerste deel (Amsterdam 1646)

Jan Pietersz Sweelinck (1562-1621)

Pavana Lachrymae

Jan Pietersz (Sweelinck?)

Malle Symen

Carolus Hacquart
(ca. 1640-ca. 1700)

Sonata 2 uit Harmonia Parnassia
(Utrecht 1686)

— Adagio, Allegro, Grave, Bizarria,
Affettuoso, Allegro, Adagio, Aria

Pieter Hellendaal (1721-1799)

Solo 2 uit Eight Solos for the Violoncello with a Thorough bass, Op. 5 (London ca. 1780)

— Adagio, Allegro, Largo, Rondo

Willem de Fesch (1687-1757)

Sonata 2 uit X Sonatas for two German flutes or two Violins with a Thorough bass, Op. 7 (eerste uitgave London 1733)

— Largo, Allemanda, Giga

Pauze

Jean-Marie Leclair (1697-1764)

Deuxième Récréation de Musique d'une execution facile composées pour deux Flûtes ou deux Violons avec Basse continue, Op. 8 (Paris ca. 1737)

— Ouverture, Sarabande, Menuet, Autre Menuet, Badinage, Chaconne, Tambourin, Autre Tambourin

Vanaf de tijd dat Amsterdam als stad in politiek en economisch opzicht méér dan locale en regionale betekenis kreeg — laten we zeggen ergens in de 16e eeuw —, is de stad vrijwel onafgebroken een muzikaal centrum van betekenis geweest. Wel moet gezegd worden dat dit niet zozeer het gevolg is van een rijkdom aan muzikale genieën binnen de stadsmuren, maar meer door muzikale activiteiten, zoals op het gebied van de muziekuitgeverij en het openbare muzikleven. De muziekuitgeverij bloeide met name in de 18e eeuw, in welke tijd Amsterdam een internationaal centrum voor muziekuitgeverij en -handel vormde. Voor het muzikleven zijn de 18e eeuw en de periode vanaf de tweede helft van de 19e eeuw tot heden het belangrijkste. Het programma dat Ton Koopman met zijn ensemble *Musica da Camera* voor u ten gehore gaat brengen, schenkt aandacht aan verschillende van de genoemde facetten van Amsterdam als muzikaal centrum, zij het beperkt tot de periode ca. 1600-1750.

Het programma opent met de laatste sonate uit het Opus 2 van de Italiaanse componist Arcangelo Corelli. Zijn werken vormen immers een hoogtepunt in het fonds van de Amsterdamse muziekuitgever Estienne Roger, in zijn tijd (het begin van de 18e eeuw) een van de belangrijkste muziekuitgevers van Europa. Corelli's Opera 1-5 werden nagedrukt van Italiaanse voorbeelden. Het Opus 6, de beroemde *Concerti grossi*, kon Roger als primeur op de markt brengen (1714). Corelli's werken waren o.a. inzet van een felle concurrentiestrijd tussen Roger en zijn collega Pieter Mortier. Zo adverteert Mortier in de *Amsterdamsche Courant* van 4 september 1708:

'Tot Amsterdam bij Pieter Mortier werd gedrukt de Musyk-stukken van Arcangelo Corelli, gecorrigeert van meer als 5 hondert fauten, dewelke hij aan iedereen zal doen zien, 't werk zal heerlijk gedrukt zijn, en de vier Operas compleet verkogt worden voor ses gulden, en verkoopt alderhande Musyk beter koop als bij anderen.'

waarop Roger via dezelfde weg repliceert op 6 november 1708:

'Estienne Roger . . . verkoopt . . . de 4 werken van Corelli beste druk, veel beter gedrukt en op veel moyer papier als 't nagedrukt met onregt van 600 fauten beschuldigt 5.10 st. Tussen nu en January 1709 sal Estienne Roger de 4 werken van Corelli herdrukken, gecorrigeert op't partituur sonder't minste fautje daer ingelaten te hebben, die hij ook voor 5.10 st. zal verkopen. Noyt zal de Musyk beterkoop als bij Estienne Roger verkogt worden.

Op 18 december biedt hij zelfs een stuiver voor elke fout die men hem zal kunnen wijzen!

Het midden van de 17e eeuw kan ook gelden als een relatieve bloeiperiode voor de muziekuitgeverij, zij het meer op de nationale markt gericht. De belangrijkste Amsterdamse uitgever uit deze periode is Paulus Matthysz, en zijn meest karakteristieke uitgave is wel *'t Uitnement Cabinet, Eerste en Tweede deel* (1646-1649), een verzamelwerk met een kleine tweehonderd composities voor één, twee of drie instrumenten van Nederlandse en buitenlandse componisten. Hierin vindt men de *Lachryme Pavaen* van Johann Schop. Schop, een Duits componist die vnl. te Hamburg werkzaam was, bewerkt hier de beroemde *Pavan Lachrymae* van John Dowland voor viool en bas. De melodie van deze pavane was in de Nederlanden zeer geliefd. Men vindt die in vele liedboeken (diverse malen meerstemmig bewerkt) en bekend zijn ook de variaties over deze melodie voor de sopraanblokfluit van Jacob van Eyck in zijn *Der Fluyten Lust-hof*. Ook Sweelinck gebruikte de melodie voor een fraai variatiewerk voor clavecimbel. Sweelinck, die organist was aan de Oude Kerk te Amsterdam, kan als de belangrijkste Nederlandse componist uit de hier bestreken periode beschouwd worden.

In de eerste helft van de 17e eeuw waren relatief veel Engelse lied- en danswijzen hier te lande populair. Eén van hen is *Malle Symen* (een verbastering van Mol Sims), waarvan men een clavecimbelbewerking, toegeschreven aan 'Jan Pietersz', vindt in een handschrift uit het midden van de 17e eeuw. Of het hier om een originele compositie van Sweelinck gaat, is op z'n minst twijfelachtig. Wellicht is het een bewerking naar Sweelinck of gaat het om een andere Jan Pietersz.

Tot een iets latere periode behoort de componist Carolus Hacquart, die, geboortig uit Brugge, zijn muzikale loopbaan in Amsterdam begon en daar ook zijn eerste (vocale) composities het licht deed zien, en wel bij de reeds eerder genoemde Paulus Matthysz. Zijn bundel met ensemble-sonates, getiteld *Harmonia Parnassia*, liet hij echter in Utrecht drukken. Het programma vóór de pauze sluit met werken van de twee belangrijkste componisten die Nederland in de 18e eeuw heeft voortgebracht: Pieter Hellendaal en Willem de Fesch. Beiden begonnen hun muzikale loopbaan in Amsterdam, maar zochten uiteindelijk hun heil in het buitenland, nl. Engeland, waar zij een succesvolle muzikale carrière wisten op te bouwen. Van beide componisten zijn talrijke — vocale en instrumentale — werken gedrukt, vooral in Engeland, maar men mag aannemen dat ze ook in Nederland, en a fortiori in Amsterdam, weerklank hebben gevonden; uitvoering van een sonate van elk van hen is dus zeker op zijn plaats.

Terwijl de befaamde Nederlandse componisten naar het buitenland trokken, is het aantal buitenlandse componisten c.q. musici dat voor kortere of langere tijd in Nederland broodwinning zocht en vond opmerkelijk groot. De meest bekende van de buitenlanders die hier hebben verbleven, is wel Pietro-Antonio Locatelli die vanaf ca. 1630 tot aan zijn dood in 1764 in Amsterdam woonde. Wat minder bekend is het verblijf van de beroemde Franse violist en componist Jean-Marie Leclair, wiens komst misschien door Locatelli's aanwezigheid gestimuleerd is. Hij kwam in 1737 naar Nederland. Zijn Opus 9 is opgedragen aan prinses Anna van Hannover, de vrouw van de latere stadhouder Willem IV. In 1640 kwam Leclair in dienst van de schatrijke Jacob Lopez de Liz — van portugees-joodse afkomst —, die zich in 1725 in Den Haag gevestigd had. Leclair sloot een contract af voor vijf jaar gedurende welke tijd Leclair een totaalbedrag van f 10,000 zou ontvangen 'pour diriger mes concerts comme premier de tous les musiciens que j'ai présentement à ma pension.' De Liz leefde echter boven zijn stand en ging reeds in 1742 failliet, waarbij hij al z'n goederen verloor en zelfs het land moest verlaten. Het programma na de pauze is geheel gewijd aan een tamelijk uitvoerig werk voor trio-betopping van deze componist, nl. de *Deuxième Récréation de Musique*, welk werk vlak voor zijn vertrek naar Holland in Parijs uitgegeven was.

Rudi Rasch

'RONDON DE OCCO-CODEX'

Concert onder de auspiciën van de
Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis

door het

NEDERLANDS KAMERKOOR
o.l.v. Hans van den Hombergh

en de

SCHOLA CANTORUM AMSTERDAM
o.l.v. Wim van Gerven

met medewerking van
Bernard Bartelink, orgel

Amsterdam, De Duif, 21 juni 1975, 20.15 uur

PROGRAMMA

Pierre de la Rue (ca. 1460-1518)

O Salutaris hostia

Gregoriaans

Invitatorium *Christum Regem*
Hymne *Sacris solemniss* (strofen
6 en 7)

Anoniem

Introitus *Cibavit eos*

Anoniem

Tantum ergo

orgel:

Jacob Obrecht (ca. 1450-1505)

Si sumpsero (in een bewerking uit
het tabulatuurboek van Leonhard
Kleber, ca. 1540)

Gregoriaans

Sequentie *Lauda Sion*

Hottinet Barra (fl. 1500-20)

Sanctus uit de *Missa de*
Venerabili Sacramento

Pauze

Gregoriaans

Responsorium *Homo quidam*

Josquin des Prez (ca. 1440-1521)

Credo en Sanctus uit de *Missa*
Pange lingua

orgel:

Jan Pietersz. Sweelinck (1562-1621)

Variaties over *Onder een linde*
groen

idem

Cantio sacra *Ecce prandium meum*
paravi

Toen in 1972 te Brugge een muziekhandschrift uit de bibliotheek van wijlen baron Alexander Gillès de Pélichy door veilingverkoop in het bezit van de Koninklijke Bibliotheek van België kwam, bleek al spoedig dat dit voor de geschiedenis van het muzikale verleden van de stad Amsterdam van ingrijpende betekenis zou zijn. Verkeerden velen tot voor kort nog in de overtuiging dat de polyfonie van de componisten uit de Zuidelijke Nederlanden in Noord-Nederland uitsluitend te Leiden (Pieterskerk) deel uitmaakte van de liturgie in de katholieke kerken, de Brusselse codex leert ons nu dat ook Amsterdam in dit opzicht banden met het Zuiden heeft gehad. Blijkens een inscriptie heeft de Amsterdamse bankier, koopman en humanist Pompejus Occo (= Poppe Ockesz.) de codex laten schrijven met de bedoeling dat de muziek zou worden uitgevoerd in de kapel de 'Heilige Stede'. Deze Sacramentskapel was in 1346/47 gebouwd aan de Nieuwe Zijde tussen Kalverstraat en Rokin, ter herinnering aan een wonder dat in het voorafgaande jaar had plaats gevonden: een zieke man had na het vertrek van de priester een hostie uitgebraakt, deze was in het vuur terechtgekomen maar *niet* verbrand. Voor een jaarlijkse Sacramentsprocessie werd de 'Heiligeweg' aangelegd. De processie, die sinds de Reformatie was verboden, werd in 1881 in ere hersteld als de zgn. Stille Omgang. De kapel is in 1908 afgebroken. (Het fraaie orgel, daterend uit de 1e helft van de 16e eeuw, was kort tevoren aan de katholieke kerk van Jutphaas verkocht.) Pompejus Occo heeft het zijne tot de viering van Sacramentsdag (*In festo Corporis Christi* — 2e donderdag na Pinksteren) willen bijdragen door in de codex meerstemmige muziek voor dit feest te laten opnemen: 2 missen van resp. Hottinet Barra en Josquin des Prez, enkele kleinere anonieme composities en een werk van Pierre de la Rue. Om de betekenis die zijn codex voor Amsterdam heeft meer bekendheid te geven, is dit concert in het teken van deze Sacramentsmuziek geplaatst.

Het handschrift

De Occo-Codex behoort tot een reeks van ca. 50 handschriften die in het atelier van de calligraaf Petrus Alamire te Mechelen zijn ontstaan. De faam die deze kunstenaar had verworven, leidde er toe dat van heinde en verre opdrachten aan hem werden verstrekt. Niemand minder dan keizer Maximiliaan heeft verschillende codices bij hem besteld, om deze dan als relatiegeschenk aan andere vorsten te doen toekomen. De kleurrijke miniaturen waarvan de onderwerpen veelal betrekking hebben op de gever of ontvanger, de fijnzinnige randversieringen met motieven uit flora en fauna maakten deze handschriften tot de pronkstukken van de rijkste bibliotheek. Dankzij de uitzonderlijke gave staat waarin de Occo-Codex verkeert, mag hij ook voor de kunsthistorie als een belangrijke aanwinst gelden. Bij het overlijden van Pompejus Occo in 1537 is de codex geërfd door zijn zoon Sybrand. Deze, evenals zijn vader een humanist van allure, is later burgemeester van Amsterdam geworden. Door het in 1752 gesloten huwelijk tussen Maria Agnes Michel, dochter van Geertrui Theresia Occo en Louis Michel, en Jean Philippe Gillès, een telg uit een adellijke familie uit Doornik, is het handschrift in het bezit van de laatstgenoemde familie gekomen.

Het programma

Het pièce de résistance van het concert is ongetwijfeld Josquins beroemde *Missa Pange lingua*. Dit werk wordt algemeen als Josquins laatste mis-compositie beschouwd en dateert waarschijnlijk uit de jaren 1510-20. Josquin baseerde zijn mis op de gregoriaanse hymne *Pange lingua*, geschreven door Thomas van Aquino (†1274) en deel uitmakend van de liturgie van het feest *Corporis Christi*. De hymne zal worden gezongen voorafgaande aan de uitvoering van het Credo en Sanctus, zodat duidelijk kan blijken hoe sterk de melodie van de mis is geïnspireerd door het

Gregoriaans. Het compositie-principe is gelegen in de door-imitatie, en de tekst krijgt een duidelijke profilering in de muziek. De langere accoordische Credo-passage 'Et incarnatus est' getuigt van de invloed die de Italiaanse muziek op die van de Nederlandse componisten heeft gehad, illustreert tevens dat Josquin een synthese tussen twee verschillende muziekculturen tot stand heeft gebracht. Het Sanctus is in zijn muzikale opbouw zeer gevarieerd. In deze lofzang op God komen twee prachtige duetten voor. Het eerste is Pleni sunt caeli, voor twee hoge stemmen, het tweede is Benedictus qui venit. Het Benedictus wordt gezongen wanneer de priester aan het altaar een offergebed uitsprekt en 5x een kruisteken maakt over het brood en de wijn. Deze 5 zegeningen zijn door Josquin symbolisch tot uitdrukking gebracht in het korte Benedictus-motief dat ter opening van dit duet 5x door Bas en Tenor in beurtzang wordt voorgedragen.

Naast Josquin, de onbetwiste princeps musicorum van de Renaissance, staat Hottinet Barra op het programma, een componist over wie hoegenaamd niets bekend is. Met zijn mis *Ecce panis angelorum*, die ook in een handschrift van de Sixtijnse kapel voorkomt, opent de reeks missen in de Occo-Codex. Een miniatuur toont ons een monstrans met de heilige hostie (zie afbeelding). Het Sanctus van deze mis gaat in dit concert vrij zeker in première, want er bestaat geen uitgave van. In het 5st. Hosanna laat Barra op ingenieuze wijze drie gregoriaanse melodieën tegelijkertijd zingen: *O salutaris hostia*, *Ecce panis angelorum*, *Bone pastor panis vere*. De eerste melodie is genomen uit de hymne *Verbum supernum*, de tweede en derde uit de sequentie *Lauda Sion* (Thomas van Aquino). Het is duidelijk dat de componist hiermee muzikaal refereert aan de liturgische zegeningen van het brood. Ook ditmaal wordt de polyfonie voorafgegaan door de gregoriaanse gezangen die erin zijn verwerkt.

De muziek van Pierre de la Rue en anonieme componisten waaruit het eerste gedeelte van dit concert is samengesteld, is genomen uit het begin van de codex. La Rue was de hofcomponist van Margaretha van Oostenrijk, die als landvoogdes van de Nederlanden haar residentie in Mechelen had. Het ligt voor de hand dat er nauwe betrekkingen hebben bestaan tussen hem en Alamire. Na de dood van de componist in 1518 heeft Margaretha aan Alamire opdracht gegeven een codex met missen van La Rue te vervaardigen. Deze bevindt zich nu nog in het stadsarchief van Mechelen. Het anonieme *Cibavit nos* is een meerstemmige verklanking van de introitus van Sacramentsdag, het *Tantum ergo* ontleent zijn tekst en muzikale model aan de twee laatste strofen van de hymne *Pange lingua*. In de Sacramentsliturgie wordt het gezongen na afloop van de processie tijdens de zegening van het Sacrament.

De twee laatste werken van het programma zijn gewijd aan Jan Pz. Sweelinck, de componist die ruim 40 jaren als organist verbonden was aan Amsterdams Oude Kerk. De 4 klaviervariaties over het lied *Onder een linde groen* zijn geïnspireerd door het oud-Engelse lied *All in a garden green*, dat ook in Amsterdam populair was geworden. De vocale compositie *Ecce prandium* is een van de in 1619, dus kort voor de dood van Sweelinck gepubliceerde *Cantiones sacrae*. Technisch opgezet als het oudere doorgeëmitteerde motet, stilistisch uitgewerkt met een nieuwe virtuoos-concertante melodie en ritmiek, slaat Sweelinck met deze muziek een brug van Renaissance naar Barok. Het orgel maakt zijn entrée als continuo-instrument. De tekst, een uitnodiging tot een symbolisch bruiloftsmaal is ontleend aan *Matthaeus 22:4* en *Spreuken 9:5*. De herhaling van de woorden 'venite ad nuptias' (= 'komt ter bruiloft') aan het einde van het 2e deel krijgt een echo in de muziek en verleent de fraaie compositie een uitzonderlijk coherente structuur.

O SALUTARIS HOSTIA
Quae caeli pandis ostium:
Bella premunt hostilia,
Da robur, fer auxilium.

Invitorium. CHRISTUM REGEM adoremus, dominantem gentibus: Qui se manducantibus dat Spiritus pinguedinem.

Vers: Venite, exsultemus Domino, jubilemus Deo salutari nostro: praeoccupemus faciem ejus in confessione, et in psalmis jubilemus ei. Christum Regem . . .

Vers: Quoniam Deus magnus Dominus, et Rex magnus super omnes deos: quoniam non repellet Dominus plebem suam, quia in manu ejus sunt omnes fines terrae, et altitudines montium ipse conspicit. Christum Regem . . .

PANIS ANGELICUS fit panis hominum:
Dat panis caelicus figuris terminum:
O res mirabilis! manducat Dominum
Pauper, servus et humilis.

Te trina Deitas unaque poscimus,
Sic nos tu visita, sicut te colimus:
Per tuas semitas duc nos quo tendimus,
Ad lucem quam inhabitas, Amen.
(uit de hymne *Sacris solemniis*)

CIBAVIT EOS ex adipe frumenti, alleluia: et de petra, melle saturavit eos, alleluia, alleluia, alleluia.

Ps. Exsultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Jacob.

TANTUM ERGO Sacramentum
Veneremur cernui:
Et antiquum documentum
Novo cedat ritui:
Praestet fides supplementum
Sensuum defectui.

Genitori, Genitoqui,
Laus et jubilatio,
Salus, honor, virtus quoque
Sit et benedictio:
Procedenti ab utroque
Compar sit laudatio. Amen.
(uit de hymne *Pange lingua*)

1.
LAUDA SION Salvatorem,
Lauda ducem et pastorem,
In hymnis et canticis.

2.
Quantum potes, tantum aude:
Quia major omni laude,
Nec laudare sufficis.

3.
Laudis thema specialis,
Panis vivus et vitalis
Hodie proponitur.

4.
Quem in sacrae mensa coenae,
Turbae fratrum duodenae
Datum non ambigitur.

5.
Sit laus plena, sit sonora,
Sit jucunda, sit decora
Mentis jubilatio.
6.
Dies enim solemnus agitur,
In qua mensae prima recolitur
Hujus institutio.
7.
In hac mensa novi Regis,
Novum Pascha novae legis,
Phase vetus terminat.
8.
Vetustatem novitas,
Umbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.
9.
Quod in coena Christus gessit,
Faciendum hoc expressit,
In sui memoriam.
10.
Docti sacris institutis,
Panem, vinum in salutis
Consecramus hostiam.
11.
Dogma datur christianis,
Quod in carnem transit panis,
Et vinum in sanguinem.
12.
Quod non capis, quod non vides,
Animosa firmat fides,
Praeter rerum ordinem.
13.
Sub diversis speciebus,
Signis tantum, et non rebus,
Latent res eximiae.
14.
Caro cibus, sanguis potus:
Manet tamen Christus totus
Sub utraque specie.
15.
A sumente non concisus,
Non confractus, non divisus:
Integer accipitur.
16.
Sumit unus, sumunt mille:
Quantum isti, tantum ille:
Nec sumptus consumitur.
17.
Sumunt boni, sumunt mali:
Sorte tamen inaequali,
Vitae vel interitus.
18.
Mors est malis, vita bonis:
Vide paris sumptionis
Quam sit dispar exitus.
19.
Fracto demum sacramento,
Ne vacilles, sed memento,
Tantum esse sub fragmento,
Quantum toto tegitur.
20.
Nulla rei fit scissura:
Signi tantum fit fractura,
Qua nec status, nec statura
Signati minuitur.
21.
Ecce panis Angelorum,
Factus cibus viatorum:
Vere panis filiorum,
Non mittendus canibus.
22.
In figuris praesignatur,
Cum Isaac immolatur,
Agnus Paschae deputatur,
Datur manna patribus.
23.
Bone pastor, panis vere,
Jesu, nostri miserere:
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viventium.
24.
Tu qui cuncta scis et vales,
Qui nos pascis hic mortales:
Tuos ibi commensales,
Coheredes et sodales
Fac sanctorum civium. Amen.

SANCTUS, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt caeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.

Responsorium. HOMO QUIDAM fecit coenam magnam, et misit servum suum
hora coenae dicere invitatis, ut venirent: Quia parata sunt omnia.

Vers: Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis.
Quia parata . . .

Vers: Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.
Quia parata . . .

CREDO *in unum Deum*, Patrem omnipotentem, factorem coeli et terrae,
visibilem omnium et invisibilem.

Et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei unigenitum.

Et ex Patre natum ante omnia saecula.

Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero.

Genitum, non factum consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.

Qui propter nos homines, et propter nostram salutem descendit de coelis.

Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine: Et homo factus est.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est.

Et resurrexit tertia die secundum Scripturas.

Et ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris.

Et iterum venturus est cum gloria, iudicare vivos et mortuos, cuius regni
non erit finis.

Et in Spiritum Sanctum, Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque
procedit.

Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorifitur, qui locutus est per
prophetas.

Et unam sanctam catholicam et apostolicam Ecclesiam.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.

Et exspecto resurrectionem mortuorum.

Et vitam venturi saeculi. Amen.

SANCTUS, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.

Pleni sunt caeli et terra gloria tua.

Hosanna in excelsis.

Benedictus qui venit in nomine Domini.

Hosanna in excelsis.

ECCE PRANDIUM MEUM PARAVI. Tauri mei et attilia mactata sunt, et omnia
parata sunt. Venite ad nuptias. Alleluia. Comedite panem meum, et bibite
vinum meum, quod miscui vobis, venite ad nuptias. Alleluia.